

Tunfiskeri med krog og harpun

Af Peter V. Madsen

Det hænder, at NEU's (: Nationalmuseets etnologiske undersøgelser) meddelere henviser til familie eller bekendte, som gerne vil deltage i optegnelsesarbejdet. Sådanne henvisninger sætter vi stor pris på, idet vi meget gerne vil have flere serier af beretninger, som belyser samme miljø. Da vi i 1961 sendte en spørgeliste om jagt og fangst til Nicoline Christoffersen, lod hun heftet gå videre til broderen Peter Madsen. Han sendte os en lang farverig beretning og har siden været en flittig meddeler. Selv om han nu er 81 år, tilbringer Peter Madsen stadig sommeren om bord i sin fiskekutter. Man kan ofte træffe ham i havnen i Ballen eller i Langøre på Samsø. Men om vinteren er der tid til at skrive om ungdommens bedrifter.

Peter Madsen er født i et husmandssted på det yderste af Sjællands Odde. Han er opkaldt efter oldefaderen, som var husmand samme sted. Faderen var udlært som skomager i Nykøbing, og han slog sig ned som skomagemester i Prinsessegade i København. Da hans fader døde, overtalte hans moder ham imidlertid til at vende hjem til husmandsstedet, hvortil der hørte en jordlod på 5 tdr. ld. På Odden opgav han snart skomageriet. Der var for få kunder. I stedet vendte han tilbage til stedets gamle erhverv. Den lille jordlod var kun beregnet på at give de vigtigste fødemidler. Om foråret fiskedes der med rødspættegarn. Fangsten var imidlertid vanskelig at afsætte, og vigtigere var derfor sildefiskeriet med garn i efterårstiden. Silden kom bønder kørende og købte i læssevis. Størst indtægt havde faderen af sommerens sæljagter, der foregik ude på revet i forlængelse af Odden. Der blev givet skydepræmie for hver nedlagt sæl, skindene blev solgt til København, og trannen smeltedes af. Om efteråret sejlede faderen til Lynæs, hvor trannen blev solgt, og han vendte hjem med en større forsyning af købmandsvarer. Endnu et erhverv var vragfiskeriet, der bl. a. gav alt det brænde, som blev anvendt året om.

Der er ad landevejen langt ud til det yderste af Sjællands Odde, men i Peter Madsens barndom var det alligevel ikke noget afsides sted. Under sildefiskeriet om efteråret landede der ofte både fra Hornbæk, Gilleleje, Rågeleje, Tisvildeleje, Liseleje, Hundested og Lynæs. Bådene blev trukket på land, og fiskerne overnattede hos beboerne.

Peter Madsen syslede som lille dreng med små legetøjsbåde og lavede livsfarlige skydevåben af gamle patroner. De større drenge sejlede i sejljoller, og sin første rigtige bøsse fik Peter Madsen, da han gik til konfirmationsforberedelse. 1908 afløste han faderens fælle på sæljagten, og han deltog i fiskeriet.

1908-09 var der bygget en havn i Odden. Nye større både blev indkøbt, og

de gamle sejlbåde på 18–24 fod blev forsynet med motorer. Den nye tid var kommet til stedet. Peter Madsen blev heltidsfisker. Hjemkommen fra marinen i 1916 købte han en 24 fods båd, udstyret med en 5 hestes motor. Senere blev båden savet over og forlænget 4 fod. 1933 købte han den båd, som han endnu sejler rundt i. Den er forøvrigt også blevet forlænget.

Ole Højrup.

I 1909 kom jeg på sildefiskeri med min far; han fortalte så tidt om, at der somme tider havde været nogle store fisk, som gik under bådene og tog de sild som faldt af garnene under indhivningen. Gamle Lars Rytter fra Hundested kaldte dem havmaren, der var jo ingen der vidste hvad de hed dengang. Tiderne gik og vi nåede til 1918, uden at de viste sig, men så var de der også i masser. Når vi om morgenen halede sildegarnene ind, sprang de rundt om båden, og under båden var der fra 2–3 til en halv snes, som lurede på de sild som faldt af garnene. Jeg ville jo gerne fange en af dem, så jeg gik op til smeden og fik lavet en krog, den blev lavet af en hesterivetand. Det er det bedste stål jeg har, sagde smeden. Jeg bandt lidt wire i til forfang og 15 favne reb, som blev sat fast i pullerten agter.

Vi var fire mand ombord, jeg og svigerfar, gamle Søren, og Marius fra Holbæk. Da vi kom ud til garnene næste morgen og smed kroen ud, blev der omgående bid, og ih, du alstyrende, sikke et tivoli der blev. Søren sprang som en kat, trods sine 70 år, forud og fast i fokkestaget. Han var så altereret, at han helt glemte at bakke på piben, det var først længe efter, at forestillingen var forbi, at han opdagede, at ilden var gået ud. Marius skreg i vilden sky af glæde over, at vi havde bid, han var 16 år dengang, svigerfar stod på damdækket og hev i rebet og råbte hov, hov. Jeg var vel nok som sædvanlig forrest, når jeg var bagest, eller omvendt ja hvem kan holde rede på noget under en sådan forestilling. Tunfisker, som det jo senere blev opklaret at fisken hed, var for resten den eneste, som vidste, hvad den burde gøre ved en sådan lejlighed, nemlig hurtigst muligt se at blive fri af kroen, den for rundt om båden, under den, op på den anden side, men dog ikke over båden, som faktisk ikke ville have forbavset os, i betragtning af den fart, der var over feltet. Langt om længe fik vi dog fyren ind og ned på damdækket.

Der blev stort opløb, da vi kom i havn. Fisken var usælgelig til fiskehandleren, så vi skar den i stykker og solgte den til 50 øre pundet. Slagter lille Jensen købte en bid af bugflæsken, det virkede bedre end som amerikansk olie. Vi spiste også af den, det lignede kød og smagte af fisk, det er første og sidste gang jeg har smagt tunfisk. Mon ikke det var den første tunfisk, der er fanget på krog i Kattegat. Den vejede 200 pund. Da de ingen værdi havde blev der kun fanget enkelte i nogle år, der kunne jo af og til sælges én til pynt i en fiskehandlers vindue i større byer. Prisen var 10 kr. for stykket, efterhånden steg de dog til 30–40 kr. stk., samtidig fik vi et rykind af lystfiskere, ja, selv

Harpungeværet er dansk, fremstillet på Otterup geværfabrik. (J. K. Jensen foto).

engelske lystfiskere kom her, men dem var her bare ingen, der kunne forstå, vi har jo alle gået i de gammeldags skoler med stråtag på.

Samtidig skete der en kedelig forandring med tunfiskene. Det var ligesom de ikke havde nogen smag for krogerne, om også vi kunne købe fine, moderne kroge. Jeg spekulerede meget på et harpungevær til at skyde dem med og fik lavet en lille harpun på en tynd træstang, som kunne gå ned i løbet på en gammel forlader, doublet, kaliber 8, jeg havde, jeg ville så lægge et skud hagl i det ene løb til at skyde fisken med og et skud krudt og harpunen i det andet løb. Harpunen skulle bare være til at hale fisken hjem med, når den var død af haglskuddet; begge skud skulle gå på en gang, men det viste sig at være meget vanskeligt, der var meget slup i aftrækkerne, så gik det ene skud, og så det andet, og da de langt om længe kom i tanker om, at følges ad, så smadrede harpunpinden, tunfiskene rendte, ja så var det bal forbi. Kanonen var jo en gammel fyr, som af det uendelige jageri med ladestokken var blevet slidt i fløsen, så der var flere gange savet af løbene i længden.

Jeg var så heldig, at købe et harpungevær, lavet i Kongsberg i Norge. Jeg købte det af fisker Ludvig Nielsen fra Hundested, som havde fået det på prøve af en norsk hermetikfabrikant. Da vi så var rigget klar, og kom ud om morgenen og skulle hale sildegarnene, var der en tunfisk. Vi smed et par sild

ud, mens jeg lavede klar, smed så en sild med et lille stykke kork stoppet ind i gælderne, så den kunne flyde ca. 3 favne fra båden. Jeg satte mig på agter-ruffet, idet jeg sigtede på silden, samtidig tænkte jeg, du får vel nok en på permedikken, så du vælter. – Men da tunen kom, brændte jeg løs, og det var som at skyde med et andet gevær, tunen for ret ind mod båden, men i sidste sekund drejede den dog ned under båden, vi skyndte os at kaste bøje og reb ud, for at det ikke skulle give et ryk i linen. Bøjen forsvandt under vandet, men kom dog ret hurtig op igen, og lå temmelig ligegyldig og flød på vandet, da jeg så det sagde jeg til min makker, Martin: Harpunen har selvfølgelig bare været lige inde under skindet og er selvfølgelig faldet af, du så jo nok, at det så ud, som jeg havde ramt den helt ude i halen, der løb blodet da ud. Vi sejlede så hen til bøjen og hev ind på linen, men der var alligevel noget tungt, der hængte på, vi halede så forsigtig ind, men da vi fik den ind til siden af båden var harpunen gået tværs gennem fisken og ud på den anden side, den vejede 200 pund. Tunfiskene vejede fra 100 pund til godt 700 pund pr. stk. Jeg har gennem årene harpuneret mange, det er jo også en slags jagt, uhyre spændende.

Enkelte små begivenheder: Jeg og Ejner Anderson, fik en på krogen, og Ejner hev ind på linen, men fisken ville ikke højere op end til en favn under båden, der blev den ved at løbe rundt på siden og glo med det ene øje op efter os, jeg stod klar med fangstkrogen, en på tre alens længde af stål. Ejner blev træt, og spurgte mig, om jeg ikke kunne hive lidt. Så byttede vi om og han var klar med krogen. Da jeg så fik den op, huggede han krogen i den. Han skulle jo så hale først, men det glemte han, så det blev fisken der trak først. Resultatet udeblev ikke, Ejner forsvandt som et forsinket lyn ud over rælingen, han var dog så fornuftig at slippe krogen, den så vi forresten aldrig mere. Tunfisken for ad bunden til igen, og jeg måtte jo se at få Ejner ind igen. Vi halede så ind på linen og denne gang fulgte fisken villigt med, nu havde vi ingen fangstkrog, så vi stak et stykke reb gennem gællerne på den til at hejse den op i, vi skulle nu have den om på den anden side hvor taljen var, og jeg gik agter efter med den, da jeg rakte ud for at få den klar af roret, slog den et sidste slag med hovedet, så jeg måtte slippe den, ellers var jeg ramlet bag efter den ud i vandet, krogen den havde bidt på sad oppe i ganen på den, så vi fik den trods alt.

Laurits Nielsen havde en lille 18 fods motorbåd med en 3 hestes Aalborg motor i og uden styrehus, han havde endnu ikke forsøgt at fange tunfisk, men en morgen, de lå og halede sildegarn ind, og tunfiskene sværmede omkring dem, tænkte han, nu eller aldrig. Han havde krog og wire lavet til, nu bandt han en stump hampereb i, det var alt for kort, kun 1½ favn, tampen bandt han fast i løjboommen, den som storsejlsskødet vandrer på agter, han satte en sild på krogen og smed den ud, og så skete der nemlig noget, som

Moderne tun-fangst fra nordsøkutter i 1950'erne. (J. K. Jensen foto).

Laurits aldrig glemte, der bed nemlig en stor fisk på krogen. Linen var så kort, så fisken med sin hale kunne nå roret, som var lavet af $1\frac{1}{4}$ tomme fyrrebrædder, den slog halen med så voldsom kraft mod roret, så rorpinden røg fra den ene side til den anden med stor kraft, og Laurits kunne se stumper af roret forsvinde i vandet ud til siderne, samtidig stod vandet i et skumsprøjt op over ham, og hvad skulle han gøre. I sin nød ravede han som en vild efter sin kniv i lommerne, men den var der ikke, men så sprang linen og fisken løb: Og jeg blev så glad, sagde Laurits, at jeg ikke kan huske jeg nogensinde har været så glad før. Da han kom i havn var der kuns det forreste brædt tilbage af roret.

En dag med frisk NO vind og krap sø, var vi flere både ude efter tun, blandt andet en lystmotorbåd fra Skelskør, de fangede deres første tun den dag, en krabat på omkring 400 pund. Det var en fin båd, så for ikke at svine

for meget, bandt de tunen udvendig på bagbords side, de kom hen i nærheden af vores båd for at vise hvor glade de var – de råbte hurra med bajer i hånden, og det så ud til at de var helt ellevilde – der var liv og glade dage der gik solen aldrig ned. Men da de et par timer senere kom i havn, var solen desværre gået ned, de fortalte at de pludselig havde opdaget at tunfisken var forsvundet, knuderne var gået op som den var bundet med, deres humør var langt under nul.

I de senere år har her ingen tunfisk været, men jeg håber hvert år, at de skal komme igen. Jeg er nu 68 år (1961) så jeg kan jo ikke så godt vente alt for længe på dem.

Tunfisk kan godt give penge – som regnskabet viser – det er dog det bedste resultat på så kort tid jeg har været med til.

1942 afregning:

20/7	4 stk.	346 kilo	657,40
23/7	2 -	167 -	325,65
25/7	1 -	64 -	124,80
26/7	2 -	177 -	345,15
27/7	1 -	81 -	157,95
28/7	1 -	89 -	173,55
29/7	1 -	84 -	163,80
31/7	5 -	420 -	819,00
1/8	4 -	333 -	649,35
2/8	1 -	90 -	189,63

10 dage 22 stk. 1851 kilo 3.606,28

Skudt og fanget på krog, her N. O. for Sjællands Odde af to mand.

Fisker Peter V. Madsen,
Havnebakken, Sjællands Odde.

Summary

Tunny Catching with Hook and Harpoon

The author of this report from the National Museum's Ethnological Survey's archives is an old fisherman, born in 1893.

In 1918 when the tunny turned up in the waters around the Northwestern end of Zealand, Peter Madsen was anxious to catch one though he did not know what it was called. Accordingly he went to the local blacksmith who made him a hook from a horserake-tooth, and Peter Madsen succeeded in catching tunnies, but not without trouble.

As time passed by, the tunnies apparently lost the interest in baited hooks, and Peter Madsen, therefore, tried to make a harpoon to be used in his old muzzle loader shotgun, without success, however. Later on he had a Norwegian harpoon riffle with which he succeeded in shooting many tunnies. At that time the tunny was a rather unknown fish, and it was only possible to sell it for display in the fishmongers' windows. Later on the prices went up, however, and the tunny fishing became lucrative as can be seen from an example from Peter Madsen's account book.